Б Ъ Л Г А Р С К А А К А Д Е М И Я Н А Н А У К И Т Е

ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА

гр. София 1113, ул.„Акад. Георги Бончев”, бл.6, ет.5/6, тел./факс 8703217

ОТЧЕТЕН ДОКЛАД ЗА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА, УЧЕБНАТА И ФИНАНСОВА ДЕЙНОСТ НА ИИНЧ ПРЕЗ 2022 ГОДИНА

(Документ обсъден и гласуван на ОС на ИИНЧ/26.01.2023 г.)

Съдържание

1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ИИНЧ 3

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни) на ИИНЧ, оценка и анализ на постигнатите резултати и на перспективите на звеното в съответствие с неговата мисия и приоритети, съобразени с утвърдените научни тематики. 3

1.2. Изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030. 4

1.3. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности 5

1.4. Взаимоотношения с други институции 6

1.5. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата 8

1.5.1. Практически дейности, свързани с работата на национални, правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. (относими към получаваната субсидия). 8

1.5.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания“), програми, националната индустрия и пр. 10

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2022 г. 12

2.1. Най-значимо научно постижение 12

2.2. Най-значимо научно-приложно постижение. 13

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ЗВЕНОТО. 14

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНОТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ 17

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ 18

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО 18

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ЗВЕНОТО ЗА 2022 г. 18

8. ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО 20

9. ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИЯ СЪВЕТ НА ЗВЕНОТО 29

10. КОПИЕ ОТ ПРАВИЛНИКА ЗА РАБОТА В ЗВЕНОТО 29

11. СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ОТЧЕТА И ПРИЛОЖЕНИЯТА КЪМ НЕГО СЪКРАЩЕНИЯ 29

ИЗВОДИ: 30

1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ИИНЧ

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни) на ИИНЧ, оценка и анализ на постигнатите резултати и на перспективите на звеното в съответствие с неговата мисия и приоритети, съобразени с утвърдените научни тематики.

Мисията на Института за изследване на населението и човека (ИИНЧ) е да провежда демографски и психологични изследвания, целящи да разкрият закономерностите и факторите за развитие и възпроизводство на българското население, а също за психологично развитие и реализация на отделния човек. Изследователската стратегия на Института е насочена към подпомагане на институциите при решаването на проблеми с демографското и личностното развитие в условията на европейска интеграция и налични глобални тенденции.

През 2022 г. дейността на учените в Института изцяло съвпадат и дори надграждат очертаните приоритетни области в научно-изследователската дейност. В областта на демографските, социалните и икономическите процеси и явления изследванията са насочени към изучаване и анализ на: влиянието на някои икономически фактори върху раждаемостта в България, политиките за родителски отпуск; доброволното бездетство; остаряването на населението, неговото измерване и типологизация на системите за дългосрочна грижа в Европа; здравето и благополучието на българските юноши; регионалните аспекти на разпределението на трудовите ресурси; детерминантите на нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите; различни аспекти на последиците и ефектите от Пандемията от COVID-19 – психо-социални, обществени, трудови, образователни; исторически измерения на демографските процеси и политики от периода на българското Възраждане до края на Втората световна война.

Акцент е поставен върху интеграционните процеси и идентичността, етническото и религиозно многообразие, повишената мобилност с изследвания в областта на: проблемите на ромската интеграция в България и влиянието на пандемията от COVID-19; образованието и професионалната реализация на уязвими групи; процесите на поляризация и радикализация в съвременното българско общество; измеренията на детската бедност и социално изключване в България и политиките за справяне с тях; транснационални социални услуги за мобилни граждани в Европа.

Личностният потенциал за развитие, учение и адаптация през целия живот и създаване на практически подходи за подобряване на качеството на живот е анализиран в

изследвания посветени на: възникващата зрялост; емоционалната регулация и фактическото рисково поведение на пътя; преживяванията на майки и деца в ранно детство по време на пандемия; организационната култура и екипна ефективност; личността, социалните медии и предпочитанията към бранда; механизмите на релационното мислене у хората и техните приложения; психологическите фактори в рисковото поведение на младите хора; академичната мотивация и успеваемост, личностните особености и детерминантите за образователни постижения на младежите и на учениците в България.

1.2. Изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030.

Работата на учените и на ръководството на ИИНЧ през 2022 г. е съдействала за промени в посока постигането на целта и следните специфични цели в Стратегията: „*да се издигнат позициите на страната в областта на науката, да се повиши общественото доверие към науката*“ (извадка от целта); „*осигуряване на висока квалификация и ефективно кариерно развитие на учените, основано на високо ниво на научните изследвания*“ (СЦ 1); „*възстановяване на международните позиции на страната по количество и качество на международно видимата научна продукция“* (СЦ 5); „*повишаване на количеството и качеството на научните изследвания, свързани с проблеми от регионално и национално значение*“ (СЦ 6); „*поощряване на приложните научни изследвания*“ (СЦ 7); „*разширяване на международното научно сътрудничество*“ (СЦ 9).

По СЦ 1 през 2022 г. в ИИНЧ беше приет нов Плана за действие към Стратегията за човешките ресурси за изследователите в ИИНЧ. Отново се проведе Национална школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки. Бяха зачислени 6 нови докторанти и отчислени с право на защита един докторант. Беше проведена атестация на учените за периода 2018-2021 г. Опитът от нея послужи за актуализиране на правата и задълженията на учените в посока повишаване на минималните изисквания за заемане на определени академични длъжности, които касаят публикациите (посочени в чл. 26 от Правилник за устройството, вътрешния трудов ред и дейността на ИИНЧ, приет на заседание на ОС на ИИНЧ с Протокол № 3/21.07.2022г.). През годината двама учени бяха повишени в съответствие с политиката на ИИНЧ за кариерно израстване. Докторант Валентина Долмова е отчислена през 2022 г. от редовна докторантура по „Социална психология“ с право на зашита и е назначена на длъжност „асистент“ в департамент „Психология“. Трима учени бяха понижени в съответствие с изискванията за поддържане и повишаване на качеството на представянето на научния

персонал. Макар и непопулярна последната мярка се очаква да съдействала за повишаване на качеството на научно представяне, но само при условие, че е налице адекватно заплащане. Макар да имаше повишаване на заплащането все още основен проблем на Института остава ниското ниво на заплащане по трудови правоотношения, който на фона на повишаваща се минимална работна заплата и висока инфлация продължава да бъде тревожно актуален. Още по-важно е да има достатъчно средства за допълнителни възнаграждения на учените като част от бонусната система на БАН (съгласно Решение на ОС на БАН за разпределение на бюджета по компоненти К1, К2 и К3 за целеви награди), като повишаването на основното заплащане не бива да става за сметка на средствата отделяни за бонусната система.

По СЦ 5 през 2022 г. има нарастване на международно видимата продукция в ИИНЧ като броят на цитиранията в издания реферирани в WoS или Scopus е нараснал с 21 %. Все още има място за увеличаване на публикациите в международни издания реферирани в престижни бази данни като WoS и Scopus.

Тематиката на изследванията в ИИНЧ (представена в т. 1.1.) обхваща широк набор от научни проблеми, като голяма част от тях намират прагматичен отзвук при разработването на възможни решения за управлението на демографските процеси в практиката и допринасят за постигането на СЦ 6 и 7 (повече в т.1.3.). През 2022 г. редица от изследванията са свързани с научни приоритети за насочени фундаментални изследвания „*Социално развитие, решаване на демографския проблем и намаляване на бедността“* и с *„Културно-историческо наследство, национална идентичност и развитие на културата на обществото“,* както и с приоритет *„Национална идентичност и развитие. Социално-икономическо развитие и управление“* и *„Здраве и качество на живот“* от приложните научни изследвания.

По СЦ 9 през 2022 г. учените имат участие в 20 международни научни мрежи, 5 споразумения за сътрудничество с международни и чуждестранни организации, от които 4 споразумения са сключени през 2022 г. (Повече в т. 1.4.). През 2022 г. учени от ИИНЧ участват в 4 международни проекта, в които ИИНЧ е партньор или водеща организация, три от които стартираха през тази година. Учените имат изнесени 23 доклада на международни форуми.

1.3. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности

Проведените през 2022 г. изследвания в ИИНЧ имат пряко отношение към повишаване ефективността и резултатността на социално-икономическите политики на държавните, областните и общинските институции в страната в сферата на демографското развитие,

политиките за социално включване и приобщаване, политиките спрямо младежта, политиките за пазара на труда и регионалното развитие. През 2022 г. учените от ИИНЧ са участвали в полезни за местното и за националното и развитие проекти. Почти всички научни проекти в ИИНЧ имат освен научна и научно-приложна насоченост и дават продукти – препоръки и разработени решения, а част от тях и експертизи и доклади за целите на управлението за национални институции и обучения на служители в местните и регионалните органи на властта (повече в 1.4.1). Освен социално-икономическите ефекти за обществото сред полезните ефекти може да бъде откроено разширяването на информацията за историческото развитие на населението по българските земи в достатистическия период, което допринася за съхраняване и развиване на идентичността.

Въз основа на научната си работа учените са дали редица експертизи, извършили са консултации и обучения на множество институции (повече в т. 1.4.). Освен това учените са имали широка популяризаторска дейност за приносите и резултатите от най-актуалните изследвания сред по-широката публика чрез научно-популярни публикации (46 бр. от доц. д-р Спас Ташев) и обществени лекции и медийни изяви (37 бр. от различни учени).

Сред ефектите за обществото може да бъде откроена и преподавателската работа на учените от ИИНЧ, които през 2022 г. са преподавали в 9 учебни заведения или организации по 18 теми (повече по т.4), както и издадените учебни помагала и проведените курсове за учители, педагогически съветници и служители на общини и областни администрации. Тук могат да бъдат добавени тренинг на учители от детски градини в област Търговище за Прилагане на скрининг тест за тригодишни деца от доц. д-р Мария Трифонова, обучението на близо 150 училищни психолози и педагогически съветници от училища в цялата страна по проект „Обучение на обучители по Програма за превенция и интервенция на агресията и насилието в училище“ от гл. ас. д-р Екатерина Димитрова. По поръчка на Съвета на Европа бяха проведени обучения на представители на над 25 общини в различни обучения на проф. д-р Илона Томова и доц. д-р Стоянка Черкезова и разработени стратегически документи за област Шумен от проф. д-р Илона Томова.

1.4. Взаимоотношения с други институции

Учените от ИИНЧ имат дългогодишни отношения с различни научни и ненаучни институции от България и чужбина. През 2022 г. учените от Института са дали над 20 експертизи, становища и доклади за органи на управлението в страната и по поръчка и в полза на местни, областни, национални и наднационални институции като различни общини,

областни администрации, МОН, МТСП, НСИ, ФРА, УНИЦЕФ, ЮНЕСКО, Съвет на Европа, Council of Advisors of Population Europe. Към 2022 г. експертизата на учените намира практическо приложение чрез участието им в над 30 експертни органа на външни за БАН национални и наднационални институции. Учени от Института участват в дейността на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерски съвет, Националния съвет по въпросите на социалното включване към Министерски съвет, Междуведомствената работна група по демографските въпроси към министъра на труда и социалната политика, Междуведомствената група за мониторинг на изпълнението на Актуализираната Национална демографска стратегия на Република България, Комисията на Министерството на труда и социалната политика за интеграция на уязвими малцинствени общности, Комитета за българите в чужбина към вицепрезидента на Република България, Агенцията по заетостта, Централната комисия по преброяването, Държавно-обществената консултативна комисия по проблемите на безопасността на движение по пътищата, Междуведомствената работна група по демографска политика, доходи и жизнено равнище към министъра на труда и социалната политика, Националния съвет по въпросите на социалното включване към Министерски съвет, Инициативата за глобалното застаряване и правата на старите хора в рамките на Форума Азия-Европа (ASEM) към Министерство на външните работи и др. Учени от Института са национални експерти към Съвета на Европа по програма РОМАКТ и международни експерти към Агенцията на Европейския съюз за основните права (ФРА), Обществения съвет към МВнР. В рамките на различни събития през 2022 г., организирани с участието или водещата роля на ИИНЧ бяха осъществени контакти със следните български институции: Изпълнителна агенция за българите в чужбина, Агенция за социално подпомагане, Агенция по заетостта, Община Русе, КНСБ.

През 2022 г. ИИНЧ и неговите учени продължиха сътрудничеството с редица български университети - Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Университет за национално и световно стопанство, Нов български университет, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, Икономически университет – Варна и др. Сътрудничество се поддържа и с редица институти на БАН, с Института по психология на МВР, с Военната академия „Г. С. Раковски“, с Института за политика, с Националния център по обществено здраве и анализи, с Националния център за повишаване на квалификацията на педагогическите специалисти, с Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, с Държавната агенция „Архиви“, с

музейната мрежа в страната и др.

ИИНЧ си сътрудничи и с международни академични структури, организации и университети (като Кримския федерален университет, Университета в Упсала, Швеция, Института по антропология „Франциск И. Райнер“ при Румънската академия и др.), с които се осъществяват съвместни научни прояви и проекти. През 2022 г. бяха създадени контакти и подписани споразумения за сътрудничество с Центъра за социални и психологически науки към Словашката академия на науките, Университета в Загреб в Хърватия, Университета Бабеш-Боляй в Румъния, Университета за приложни науки в Хамбург в Германия.

1.5. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата

1.5.1. Практически дейности, свързани с работата на национални, правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. (относими към получаваната субсидия).

Заслужават да бъдат отбелязани усилията на учените в ИИНЧ по отношение на:

- разработването на индикатори за целите на практиката и мониторинга на стратегии от национално значение в областта на социалното включване на уязвими групи от етнически малцинства (проф. д-р Илона Томова и гл. ас. д-р Любомир Стойчев);
- мониторирането на факторите и проблемните области в здравното поведение и психо-социалното благополучие на българските юноши, като основа за създаването на обосновани политики и приложни програми (доц. д-р Анна Александрова Караманова и екип);
- предложения за разширяване на качеството на полученото сексуално образование за младежите (ръководител от българска страна: проф. д-р Ергюл Таир и екип);
- проучване на някои когнитивни и личностни особености при лица със зависимост към алкохол и наркотици по авторски методики, като резултатите могат да бъдат използвани за разработването на обучителни и/или терапевтични модули (гл. ас. д-р Росица Рачева);
- анализите на териториалното и регионално развитие на населението като основа за подобряване на политиките за по-равномерно регионално демографско и човешко развитие в България (доц. д-р Николай Цеков);
- анализи свързани с развитието на пазара на труда и образователната система в период на пандемия (проф. д-р Кремена Борисова; гл. ас. Адриана Христова);

- очертаването на ключови теми, които да бъдат поставени в основата на гражданското образование въз основа на изследване на обществените процеси на поляризация и радикализация в съвременната демокрация, на аномия и отчуждение, и които теми дават решения по пътя към постигане на актуализирана демокрация (проф. д-р Антоанета Христова и екип);

- подпомагането на общините и областните администрации с анализи, консултации и разработване на проектни предложения за подобряване на социално-икономическата ситуация на резидентите на тяхната територия и за разработването и предлагането на подходящи социални услуги за различни уязвими групи в тях (доц. д-р Стоянка Черкезова; проф. д-р Илона Томова);

- подобряването на положението на децата и създаването на предпоставки за социално включване чрез разработване на подходящи практики за ранно детско развитие и анализ на детската бедност в България и на политиките, програмите, услугите, бюджетите и механизмите за справяне в борбата с детската бедност (проф. д-р Татяна Коцева и доц. д-р Елица Димитрова; доц. д-р Мария Трифонова и техните екипи);

- разработването на препоръки за политиките и организиране на Семинар-кръгла маса на тема „Емиграционни нагласи и жизнено планиране при младите хора в България“, на който се извърши обмен на знания и опит между представители на отговорните институции, неправителствения сектор и науката в България по въпросите на миграцията (в рамките на проект „Психологични детерминанти на нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите хора, в контекста на демографските предизвикателства в България“ с ръководител доц. д-р Диана Бакалова и екип);

- обучения в училищата и детските градини на учители, психолози и педагогически съветници (гл. ас. д-р Екатерина Димитрова; доц. д-р Мария Трифонова);

- проучването на опита от миграционната политика в българското законодателство между двете световни войни, които могат да послужат за разработването на съвременни миграционни политики (гл. ас. д-р Борис Боев).

Извън чисто практическите дейности трябва да се споменат някои изследвания, с изцяло фундаментален характер като:

- урбанизацията по българските земи през XIX в. (доц. д-р Венцислав Мучинов);

- динамика на демографските процеси в Босилеград и околността в периода от Освобождението до края на Първата световна война (доц. д-р Даниела Ангелова);

- историческо развитие на Кюстендил и проучване и оценка на нов извор на данни за демографското развитие на българските земи през Възраждането (проф. д.и.н. Щелиян Щерионов).

1.5.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания“), програми, националната индустрия и пр.

През годината завърши един проект с външно за ИИНЧ финансиране от България (без ФНИ): „**Процеси на поляризация и радикализация в съвременното българско общество“** (2021–2022), финансиран от Министерския съвет на Република България с ръководител проф. д-р Антоанета Христова.

Целта на проекта е да се възстанови интеграцията на българското общество чрез разработване на стратегии за превенция и социална реинтеграция на основата на изследване на факторите на конфликт, поляризация и радикализация. Обект на изследване и анализ са социални групи, социални общности и националната общност в България. Изследвани са обществените нагласи в България със смесени методи; влиянията на медиите върху наблюдаваните процеси; спецификата на поляризационните процеси сред рискови групи – футболни фенове, някои маргинални общности и др. чрез качествени методи (биографично интервю). Нивата на поляризация и радикализация са изследвани чрез включване на индикатори като нагласи към популизъм, споделени ценности, морално абсолютистка позиция, нагласи към граждански свободи и подкрепа върховенството на закона, нива на отчуждение, вяра в опасен свят и в конспиративни теории. Подобен мащабен подход за изследване на процесите на поляризация и радикализация даде възможност да се очертае същността на обществените процеси в страната.

През 2022 г. бяха спечелени три проекта с външно за ИИНЧ финансиране от България (без проекти по ФНИ). Първият е **„Демографски аспекти на националната сигурност“** финансиран от МС по Националната научна програма "Сигурност и отбрана". Проектът е с ръководител проф. д-р Йоланда Зографова, и екип проф. д.и.н. Щелиян Щерионов, проф. д-р Антоанета Христова, доц. д-р Спас Ташев, доц. д-р Елица Димитрова и гл. ас. д-р Станислава Моралийска-Николова.

Вторият е „**Кохортен анализ на брачността в България**“, финансиран от МОН по Национална програма „Млади учени и постдокторанти 2“ с ръководител гл. ас. д-р Станислава Моралийска-Николова.

Анотация: Целта на изследването е да се реконструира кохортната история на поколенията жени, родени в България в периода 1970-1990 година по отношение на тяхното брачно поведение. Поддържа се тезата, че ниската брачност в България се обуславя от промяната в моделите на брачност, настъпила след 1990 г. на миналия век, в комбинация със стартирането на процес на отлагане на брачността. Работна хипотеза в изследването е, че кохабитацията в България е по-скоро „пробен“ брак, отколкото алтернатива на брачното семейство, както и че навлизането на безбрачното съжителство в България способства за отлагане във времето на раждането на дете. Обект на изследване е брачността в България на кохортите жени, родени след 1970 г. Предмет на изследване са размерът и структурата на браковете за календарния период 1990-2022 г. и за кохортите жени, родени през периода 1970-1990 г. Предстои извършването на самото изследване.

Третият спечелен проект е „**Организационна култура, устойчивост и екипна ефективност в организации от различни сектори в България**“, финансиран от МОН по Национална програма „Млади учени и постдокторанти 2“ с ръководител гл. ас. д-р Цветелина Панчелиева.

Анотация: Цел на проучването е да се анализира и изследва взаимовръзката между различни организационни и индивидуални фактори и да се подпомогне създаването на среда на успех и продуктивност в организациите. Съвместното изследване на организационни фактори като ценности, култура, устойчивост на кризи, екипна ефективност е ценна, тъй като тези показатели повишават ефективността, дават ориентир как се справят организациите и какво може да подобри в работата им. През 2022 г. са представени резултати от пилотно изследване. Резултатите от проекта могат да се приложат в работата на организации в различни сектори като в краткосрочен план обхващат създаване на модел за подобряване на работната среда, развитие на служителите, а в дългосрочен – подобряване на конкурентоспособността, повишаване на индивидуалната и организационната устойчивост и увеличаване на удовлетвореността от работата. В бъдещ план работата по темата може да се развие с изучаване на допълнителни сектори, ключови стратегически ориентации в организациите, секторни особености и сравнения на организационна култура, устойчивост и екипна ефективност.

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2022 г.

2.1. Най-значимо научно постижение

През 2022 приключи проект „Процеси на поляризация и радикализация в българското общество“ (1.1.2021 – 1.7. 2022) с ръководител проф. д-р Антоанета Христова, финансиран с ПМС. Проектът е избран за най-значимо научно постижение на ИИНЧ за 2022г.

Описание:

Целта на проекта е да се очертаят социално-психологичните основания за нивата на разделение и поляризация в българското общество, както и да се оцени риска за възникване на процеси на радикализация.

Изследователският модел представлява научен принос поради новата и високо комплексна постановка на проучването, проведено на фона на естествения експеримент, предоставен от политическите събития. Нивата на поляризация и радикализация са изследвани чрез включване на индикатори като нагласи към популизъм, споделени ценности, морално абсолютистка позиция, нагласи към граждански свободи и подкрепа върховенството на закона, нива на отчуждение, вяра в опасен свят и в конспиративни теории, генерализирано и политическо доверие. Подобен мащабен подход за изследване на процесите на поляризация и радикализация даде възможност да се очертае същността на обществените процеси в страната. Сред **научните приноси** е операционализирането на всички изброени индикатори чрез създаването на **нови методи и адаптирането на скали за български условия**.

Сред приносите са също **верифициране или отхвърляне на редица твърдения с хипотетичен характер и регистрирането на нови научни факти**. Например, резултатите показаха отсъствие на достатъчно основание за определяне на обществото по принцип като поляризирано или радикализирано. По-високи стойности в търсената посока се установиха сред твърдите привърженици на политически партии. Средните нива на отчуждение от държавата не са високи (2,4 от 5), което може да се интерпретира като форма на адаптация към средата (по Мертън), а убеждението за необходимост и стремеж към придържане към социалните норми е над средните нива (3,7 от 5), които данни поставят българското общество в групата на общества с по-малък риск от поляризация и радикализация. 67% подчертават потребността да бъдат ръководени от правила и готовността за подчинение.

Изследването очертава и рисковите групи с високи нива на отчуждение и ниска убеденост в необходимостта от спазване на закона. Придържането към социалните норми се благоприятства от фактори като доверие, толерантност и традиционализъм. Алиенацията от своя страна може да се повиши в резултат на фактори като ниски доходи, ниско образование,

либерални ориентации и нагласа за пренебрегване върховенството на закона.

Очертаните процеси подкрепят задълбоченото и многоаспектно разбиране на процесите в българското общество.

2.2. Най-значимо научно-приложно постижение.

През 2022 приключи проект „Когнитивно функциониране и личностни особености при лица с проблемна употреба на ПАВ. Връзка с рисково поведение на пътя.“ с ръководител гл. ас. д-р Росица Рачева. Проектът е с бюджетна субсидия и е финансиран от БАН. Проектът е избран за най-значимо научно-приложно постижение на ИИНЧ за 2022г.

Описание:

Целта на проекта е проучване на някои когнитивни и личностни особености при лица със зависимост към алкохол и наркотици, като се изследва и връзката им с рисковото поведение на пътя.

Получените **резултати** представят, че зависимите лица имат: по-ниски нива на внимание, памет и екзекутивни функции и по-високи нива на проява на агресивност, импулсивност и антисоциално поведение в сравнение с лицата от общата популация. Зависимите лица също имат повече участия в тежки пътно-транспортни произшествия (ПТП) и повече отнети свидетелства за управление на моторни превозни средства (СУМПС) в сравнение с лицата от контролната група. Установява се, че лицата с участие в ПТП имат по-ниски нива на внимание и по-високи нива на антисоциално поведение, а лицата с отнето свидетелство за СУМПС имат по-ниски нива на внимание, памет и екзекутивни функции и по-високи нива на импулсивност и антисоциално поведение.

Получените резултати имат **приноси в научен и приложен план**. Конструирани са авторски методики за оценка на когнитивни и личностни характеристики, които могат да бъдат използвани в работата с различни клинични групи. Идентифицирани са когнитивни и личностни специфики на профила на лицата с проблемна употреба на ПАВ, които могат да бъдат използвани за разработването на обучителни и/или терапевтични модули, които да бъдат прилагани в индивидуалната/групова терапевтична работа със зависими лица.

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ЗВЕНОТО.

Международното сътрудничество в ИИНЧ се осъществява чрез международни научни проекти, участие в международни научни мрежи и международни научни форуми, както и чрез публикационната дейност на учените в международни (разпознаваеми) издания. Като цяло има засилване на международното сътрудничество спрямо предходните години основно чрез участието в международни проекти и организирането на международни научни и научно-приложни събития**.**

През годината продължи работата по един международен проект по споразумението за научно сътрудничество между ИИНЧ-БАН и Института по антропология „Франциск И. Райнер“ при Румънската академия, в рамките на което се реализира **международния проект** „Психологически фактори в рисковото поведение на младите хора (консумация на алкохол, сексуална активност и заседнал начин на живот)“ (2020–2022) с ръководител от българска страна проф. д-р Ергюл Таир. **Бяха спечелени три проекта с международно финансиране, в рамките на два от които стартира интензивно международно сътрудничество:**

- **Транснационални социални услуги по програма Еразъм + (2022-2023)** с ръководител от българска страна доц. д-р Стоянка Черкезова,
- **Здравни и психосоциални дългосрочни ефекти и копинг ресурси при тежко или критично преболедували COVID-19: качествено изследване (2022-2024)**, финансиран от: Alliance of International Science Organizations (ANSO) по Програма за съвместни научни изследвания – 2021 г. с ръководител от българска страна доц. д-р Анна Александрова-Караманова)
- **Детерминанти на знанията и уменията на бъдещето за учениците в България – езикова грамотност, умения за учене и за поставяне на цели**, финансиран по Програмата за участие на ЮНЕСКО за 2022-2023г. с ръководител доц. д-р Стоянка Черкезова.

Първият спечелен проект „**Transnational social services**“ (2022-2023) с ръководител за България доц. д-р Стоянка Черкезова, финансиран по програма Еразъм +, чиято цел е пилотно създаване на мрежа от социални работници от институции, НПО и учени от България и Германия за взаимно обучение, обмяна на опит и оказване на съвместни транснационални социални услуги и в последствие политики за мобилни граждани в Европа. Бяха организирани 4 българо-германски събития: хибридна конференция на тема „Рамковите условия за социална

работа в България: социални политики, трудово законодателство, миграция и културно многообразие“, присъствена Кръгла маса на тема „Транснационална социална подкрепа за българските граждани, които се възползват от правото си на свободно движение: предизвикателства и възможности“ и два обучителни онлайн семинара на теми „Човешките права и ролята на социалните работници“ и “Консултиране в социалната работа - как да поканим потребителите на услуги за сътрудничество?”. На тези събития бяха представени резултати от проучвания и беше обменен опит по въпросите за миграцията и социалните услуги за мобилни граждани и за уязвими групи. Участваха представители на неправителствени организации, които работят на терен, социални работници, трудови посредници, представители на синдикални организации, образователни медиатори, консултанти за мигранти от различни институции и учени от България и Германия.

По проект „**Здравни и психосоциални дългосрочни ефекти и копинг ресурси при тежко или критично преболедували COVID-19: качествено изследване (2022-2024)**“ целта е да се проучат с помощта на качествени методи преживяванията на тежко или критично преболедували COVID-19 след изписване от болницата в четири държави от Източна и Централна Европа: България, Словакия, Хърватия и Румъния. През 2022 г. е разработена методологията за международното качествено изследване, описана в изследователския протокол на изследването. В процес на подготовка е научна статия, представяща изследователския протокол на международното изследване, която ще бъде подадена в международно научно списание. От края на август 2022 г. започва събирането на данни в четирите страни посредством дълбочинни полуструктурирани интервюта. Събирането на данни ще продължи и през 2023 г.

Последният спечелен международен проект е тема „**Детерминанти на знанията и уменията на бъдещето за учениците в България – езикова грамотност, умения за учене и за поставяне на цели**“, финансиран по Програмата за участие на ЮНЕСКО за 2022-2023г. с ръководител доц. д-р Стоянка Черкезова. Целта на проекта е да изследва детерминантите на резултатите от учебния процес в областта на езиковите компетентности (по български език) и на меките умения - за учене и за поставяне на цели, при 15-годишните ученици в България и въз основа на това да потърси възможности за подобряване на образователните и на обучителните политики и практики в България в контекста на настоящите и очакваните изисквания спрямо работната сила. Обхватът на изследването е ограничен до езиковата грамотност и меките умения за учене и за поставяне на цели сред българските 15-годишни ученици. Ще бъдат моделирани микроданни за България от изследването PISA през 2018 г.

сред ученици на 15 и повече години. Изследването се фокусира върху въздействието на детерминанти на две равнища – равнище училище и равнище отделен ученик.

ИИНЧ е организатор и съорганизатор на още две събития, в които се осъществи международен обмен. Първото е 4th International Conference „Between the Worlds: Narratives and Notions of Pandemics“ с координатор гл. ас. д-р Илина Начева. Второто е Conference „Migration, Cultural Diversity and Life Prospects under Conditions of Global Crisis“ с координатор доц. д-р Диана Бакалова. Като цяло се запазва участието на учени от ИИНЧ в международни или с международно участие научни форуми (общо 9), където са изнесли общо 23 доклада за 2022г.

Освен чрез проекти и участие в събития учените от ИИНЧ осъществяват международно сътрудничество посредством включване и обмен по международни мрежи. Примери за това са различни сътрудничества:

- в рамките на инициативата COST: CA 18123 „The European Family Support Network: A Bottom-up, evidence-based and multidisciplinary approach“, в която участва проф. д-р Татяна Коцева; CA IS1409 „Gender and health impacts of policies extending working life in Western countries“, в която участва гл. ас. д-р Камелия Лилова,
- в международната научна мрежа International Society for the Study of Creativity and Innovation, в която участва проф. д-р Катя Стойчева;
- в International Federation on Ageing (IFA) и др.

Освен това международното сътрудничество става чрез съвместно участие в публикации с чуждестранни автори. През 2022 г. са излезли от печат 4 публикации в сътрудничество с чуждестранен автор. Първата е с участието на гл. ас. д-р Цветелина Панчелиева и още 59 автори - The globalizability of temporal discounting. Nature Human Behaviour. Две статии са с участието на доц. д-р Елица Димитрова и съответно още трима и четирима автори (Pathways of Adolescent Life Satisfaction Association with Family Support, Structure and Affluence: A Cross-National Comparative Analysis и Family Structure through the Adolescent Eyes: A Comparative Study of Current Status and Time Trends over Three Decades of HBSC Study). Последната е преводна монография на доц. д-р Спас Ташев (Бела книга за јазичниот спор помеѓу Бугарија и Република Северна Македонија).

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНОТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ

През 2022 г. учените от ИИНЧ са имали общо 796 преподавателски часа, от които 290 в тясно специализирани курсове. От тях 120 часа са към ЦО при БАН и са проведени от проф. д-р Катя Стойчева, доц. д-р Георги Петков, проф. д-р Илона Томова и проф. д-р Ергюл Таир. Останалите часове са лекционни (618 часа) и семинарни (90 часа) и са за **студенти** в бакалавърски и магистърски програми в 6 български ВУ: Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Университета за национално и световно стопанство, Нов български университет, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, Бургаски свободен университет.

Издадени са 2 монографии с учебно съдържание (учебници и учебни помагала): монографията „Тройното взаимодействие“ на доц. д-р Георги Петков (Издателство на БАН "Проф. Марин Дринов", 2022, ISBN:978-619-245-206-3, 230 стр.) и „Миграциите в българската история. Учебно помагало за профилирана подготовка по история и цивилизации“ със съавторството на доц. д-р Венцислав Мучинов (Вачков, Д., Голев, К., Първева, С., Мучинов, В., Пейковска, П., Нягулов, Б., Филипова, Н., Маева, М. Институт за исторически изследвания при Българската академия на науките, 2022, ISBN:(print) 978-954-2903-50-5; 120 стр.).

През 2022 г. в ИИНЧ са се обучавали 14 докторанти. Зачислени са 6, а към 31.12.2022г. са отчислени трима с право на защита, по майчинство са прекъснали 2 докторантки. Няма успешно защитили докторанти. През 2022 г. успешно и с високи оценки завършиха процедури по акредитация на докторските програми по „Социология“ (обща оценка 8,77), „Обща психология“ (обща оценка 9,23), „Психология на развитието и образованието“ (обща оценка 9,20), „Трудова и организационна психология“ (обща оценка 9,14), „Социална психология“ (обща оценка 9,28); „Консултативна психология“ (обща оценка 8,96). Срокът на валидност на акредитацията е до следващите програмни акредитации през 2026 г. През февруари-март 2022 година беше направена вътрешна проверка на качеството на докторантското обучение в департамент „Демография“. Комисия с председател проф. д-р Маргарита Атанасова и с участието на един докторант от департамента изготви доклад по изпълнението на основните стандарти за акредитация на докторските програми по „Социология“, „История на България (Историческа демография)“ и „Статистика и демография“, който бе приет с висока оценка на заседание на Научния съвет на Института в края на март 2022 г. Освен това всяка година ИИНЧ прави периодичната вътрешна оценка на качеството на докторантското обучение, което е част от Процедурата за вътрешна проверка на докторските програми в ИИНЧ-БАН. Според нея и както е отчетено и от Акредитационния съвет на НАОА в докладите след

акредитациите участието на докторантите в научната дейност на Института не е достатъчно, през 2022 г. Необходимо е научните ръководители задължително да включват в работата по научните проекти и докторанти.

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ

Не е осъществявана съвместна иновационна дейност с външни организации и партньори.

Не е извършван трансфер на технологии и/или подготовка на трансфер на технологии по договор с фирми.

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО

Не е осъществявана такава дейност.

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ЗВЕНОТО ЗА 2022 г.

През 2022 г. основен източник на финансови средства е утвърдената бюджетна субсидия на ИИНЧ в размер на 1 448 573 лв. Разходите от бюджетна субсидия са разпределени както следва:

- За заплати и осигурителни вноски на служителите в Института - 1 343 143 лв.;
- За стипендии – 69 750 лв.;
- За разходи за консумативи за сградата – 13 780 лв.;
- За обезщетения по чл.222 от КТ на трима служители – 35 614 лв.

Неизразходваните средства от бюджетна субсидия в края на годината са прехвърлени като преходен остатък към собствените средства на Института.

През изминалата година Институтът е правил научни изследвания по следните проекти финансирани от ФНИ, МОН, за които бяха получени средства през предходните две години: проект ”Психологични детерминанти на нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите хора, в контекста на демографските предизвикателства в България”, проект ”Социалнопсихологични ефекти на кризата, породена от COVID-19: възприет стрес и динамика на преживяванията”, проект ”Предизвикателството през 2020 г. Общностни нагласи, стратегии и реакции”, по който ИИНЧ е съизпълнител на ИЕФЕМ-БАН и ИФС-БАН

и проект ”Здраве и благополучие на юношите в условията на пандемията от COVID-19: ефекти върху психичното здраве, здравното поведение, социалните взаимодействия и академичната мотивация и успеваемост, модерирани от личностните особености”.

През годината приключи дейността проект „Поляризация и конфликти в българското общество: причини, превенция, преодоляване” по договор с ФНИ по програма „Петър Берон и НИЕ”, като за финалните дейности са използвани получените средства от предходната година.

Институтът спечели международен проект с Алианса на международните научни организации със седалище в Пекин „Здравни и психосоциални дълготрайни ефекти при преболедували Ковид” с получено финансиране 88 260 лв. Спечелен е и проект „Транснационални социални услуги от средства на ЕС по програма „Еразъм +, с получено финансиране през годината от 19 578 лв. През годината е спечелен нов проект с ФНИ ”Документи от архива на Вселенската патриаршия - извор за демографското развитие на българските земи през Възраждането”, за който се получи финансиране от 100 000 лв.

За издаване на научни периодики – сп. ”Население” и сп. „Психологични изследвания” са постъпили 13 940 лв. Институтът получи финансиране от БАН по програма ”Млади учени и постдокторанти” 6300 лв. като средствата по програмата се използват по правилата за допустимост само за основни и допълнителни възнаграждения на младия учен/постдокторант. Получен е и трансфер по ПМС 111 за стимулиране на публикационната активност на стойност 2849 лв.

През 2022г. се получиха и следните приходи от външни организации: по договор с „Фондация за нашите деца“ по съвместен проект с УНИЦЕФ – 10 086 лв., от продажба на списания, вкл. онлайн – 1048 лв.; от такси правоучастие за докторантската школа – 2768 лв.; от такси на докторанти 2460 лв.

През 2022г. беше възможно повишаване на трудовите възнаграждения, съгласно Решение на ОС на БАН за разпределение на бюджета по компоненти К1, К2 и К3. Увеличението на основните заплати е съобразено със средните стойности на основните заплати за 2022г. за всички категории персонал. Бяха изплатени допълнителни възнаграждения на учените по компонент К2 в размер на 31 197 лв. и целеви награди в края на годината, съгласно Вътрешните правила за работните заплати в ИИНЧ. Въпреки това основен проблем на **Института остава ниското ниво на заплащане.**

Със собствени средства се изплащат всички външни услуги - за телефон, софтуерно и хардуерно обслужване, технически услуги и други външни услуги. Голяма част от разходите за канцеларски материали и консумативи, застраховки и представителни разходи също се извършват със собствени средства.

8. ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО

През 2022 г. учените от ИИНЧ са публикували 74 публикации, които могат да влязат в отчета за 2022 г. (съгласно Допълнителните изисквания към отчета/Писмо 72-00-101/07.12.2022г.). Като брой те много слабо намаляват (78 публикации за 2021г.), т.е. по-скоро се запазват.

Учените от ИИНЧ имат публикувани 8 монографии през 2022 г. Три от тях са публикувани в Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. Две са публикувани в издателството на Националния статистически институт. Останалите три са в други издателства. Две от монографиите са преводни. Монографиите, които не са преводни са, както следва:

1. Антоанета Русинова-Христова**. Пътят към демокрация - проблеми и решения. Психологията в помощ на гражданското образование**. Първо, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2022, ISBN:978-619-245-272-8, 194

Книгата е част от усилие, което трябва да очертае необходимата работа в областта на психологическата наука и образованието в посока на сближаване на основните понятия между експерти и неексперти в сферата на политическото знание. Демокрацията като идея винаги е търсила път към "отвореност" на демократичните практики към интересите на отделния човек. Но, на фона на множество конфликти в света, съществуват режими, които поддържат своите общества в "затворени" системи (Иран, Саудитска Арабия, Северна Корея), и други (страните от Северна Америка и Европейския съюз), които поддържат относителна откритост на връзките си с обществеността. Откритостта обаче предизвиква сътресения, породени от опитите на малцинството да се задържи на власт на всяка цена, от лошото качество на образованието, от последните издихания на неолиберализма и неговите ценности. Възникващите регионални и глобални напрежения, развиват процеси, които стимулират различни по характер прояви, свързани с поляризация и радикализация, засилващи антидемократичните сили. Така светът преминава от етап на развитие на демокрацията към установяване на диктатури. Психологическата наука е жизненоважна в подкрепа на обществата за осъзнаване и развитие на демокрацията като процес, а не като състояние. Една

от най-важните посоки на преобръщане на нагласите би трябвало да бъде насочена към това, кой контролира политическите процеси. А именно – от сегашната, която съдържа убеждението, че всеки, който вземе властта, лъже и присвоява, без да има кой да го контролира, към нова – където контролът и властта са в ръцете на избирателя. Идеята на книгата е да се очертаят психологическите процеси и съвременните познания за тях, които са в основата на проблемите, пречещи на демократичното развитие.

Структурата на книгата е изградена от три части: първата е посветена на наблюдаваните проблеми в политическия живот, които пречат на демократичния процес и разрушават доверието в него, втората глава представя четирите стълба на философията и методологията, които трябва да лежат в основата на разбиране на психологическите процеси по време на ученето, а третата глава очертава темите, които трябва да са в основата на гражданското образование и да предоставят решения. Те са представени така, че да бъдат полезни преди всичко на тези, които изготвят рамковите изисквания и програми по гражданско образование, което предполага тяхното задълбочено разглеждане и прилагане.

В резултат на това се появява нов модел на тематично обвързано знание, базиран на проблемите, първоначално очертани в първа глава. Те включват теми като: възприятие за справедливост, когнитивен капацитет и информация (дезинформация) в условията на демокрация, демотивация на гражданите да участват в политическия процес, проблеми на коалиционните правителства, процеси на поляризация и радикализация в съвременната демокрация, аномия и отчуждение, теории на конспирацията – произход и влияние. Втората глава представя необходимите базисни знания за учителите по гражданско образование, които формират нагласи и структурират подхода им, а именно знания за процесите на политическа социализация, политическата култура като резултат от културата на обществото, хуманистичния подход и развитието на критически подход. мислене и способност за изразяване на позиции. Третата глава очертава темите, които дават решения по пътя към постигане на актуализирана демокрация - развитието на социалната идентичност в демократичната система, политическата толерантност, груповите стереотипи като катализатор на политическия конфликт и начините за неговото разрешаване, справедливостта и моралното мислене , гласуването като акт на гражданска власт и ролята на медиите в демократичната система.

2. Щелиян Щерионов и Валентин Дебочички. Кюстендил през XVIII – XIX век (до 1878 г.). Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2022, ISBN:978-619-245-203-2 хартиено издание / 978-619-245-204-9 електронно издание, 304

Проучването на историческото минало е дълъг и сложен процес, чието осъществяване изисква обективност и изчерпателност. Много са факторите, които затрудняват този процес. Сред тях трябва да се отчете и липсата на детайлна представа по отделни теми в редица области на родното историческо познание. От такъв тип са и основна част от проблемите, отнасящи се до изследванията на микрониво. Проучванията на това ниво притежават изключително голям научноизследователски заряд и позволяват от една страна да се установят регионалните специфики на разглежданите процеси, а от друга – да се определи тяхното място и роля в общото историческо развитие на страната ни. В този контекст настоящият труд е стъпка в преодоляването на съществуващите в това изследователско направление непълтони. Той е посветен на проследяване историческото развитие на Кюстендил и прилежащите му територии през XVIII – XIX век (до 1878 г.). Краеведско по своя същност изследването има за цел да анализира социалноикономическото и обществено-политическото състояние на областта през разглеждания период. В съответствие с формулираните цел, се определят следните основни задачи на настоящата разработка: 1) проследяване динамиката в административно-териториално устройство на региона; 2) разкриване същността на демографското му развитие; 3) изясняване спецификите на местното стопанство; 4) представяне на процесите, свързани с просветно-културно дело в областта; 5) очертаване параметрите на регионалното църковно устройство и определяне на характера и формите на водената от местното българско население борба за църковно-национална независимост; 6) установяване на ролята и мястото на Кюстендил и региона в борбите за национално освобождение. В хронологично отношение трудът обхваща историята на изследвания ареал от началото на XVIII в. до Освобождението през 1878 г. – епохата на Българското Възраждане. В географски аспект изследването обема териториите, които през тази епоха гравитират към пространството с център Кюстендил. Най-общо това са териториите, които се намират под неговото административно, политическо и стопанско управление.

3. Сезгин Бекир. **Его състояния и житейски позиции в професионалната реализация на личността**. Първо, Институт по транзакционен анализ, 2022, ISBN:978-619-188-889-4, 146

Монографията е на база защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ в Института за изследване на населението и човека към Българска академия на науките.

В първа глава са представени основните подходи за изследване за личността, като са

посочени различията между номотетичната и идеографичната парадигма, както и диспозиционния и ситуационния подход в психологията на личността. В синтезиран вид са разгледани основните положения в психоаналитичната парадигма, като е поставен акцент върху теорията на транзакционния анализ като психодинамичен подход, която се опитва да преодолее някои от недостатъците на психоанализата. Направен е обобщен анализ и са посочени възможните приложения на транзакционния анализ в организационен контекст и в процеса на кариерното развитие - от избора на професия до установяването и стабилизирането в нея и по-нататъшната професионална реализация. Разгледани са его състоянията и житейските позиции като личностни детерминанти на поведението, кариерата и професионалната реализация, като е направен теоретичен обзор на емпиричните изследвания по темата. Професионалната реализация се въвежда като ключова променлива, разглежда се както от субективна гледна точка, предимно през успеха и удовлетвореността на личността, така и се отчитат обективни показатели като длъжност, заплата, обективни фактори за професионално развитие и реализация. Проследява се и влиянието на индивидуални и трудови характеристики, което дава възможност да се допускат и различия в професионалната реализация според тях.

Във втора глава са изложени общата постановка и теоретичния модел на изследването. Въз основа на направен теоретичен обзор са формулирани очаквания, че его състоянията и житейските позиции като личностни характеристики и професионалната реализация, разбирана като субективно усещане за кариерен успех и обективни кариерни фактори, са значимо свързани. Представени са описания на използвания инструментариум, както и резултати от проведени пилотни изследвания за психометричните характеристики на методиките и описателната статистика от проведено изследване сред 882 лица на възраст между 20 и 78 години в седем професионални области (инженери и архитекти, специалисти в областта на финансите, специалистите от публичния сектор, специалисти по изкуства, административни и технически специалисти, специалисти по здравни грижи и лекари) от различни региони в страната.

В трета глава са представени получените резултати от същинското изследване, свързани с его състоянията, житейските позиции и субективното усещане за кариерен успех и обективните кариерни фактори. Анализирани са индивидуалните и трудовите различия между изследваните променливи. Задълбочено са разгледани връзките между его състояния, житейски позиции и професионалната реализация на личността, като детайлно са анализирани връзките на изследваните личностни характеристики със субективното усещане за кариерен

успех. Накрая са представени водещите предиктори от его състоянията и житейските позиции за субективното усещане за кариерен успех като цяло и при специалисти от различни изследвани професионални области. Важни и значими резултати се установяват за предиктивната роля личностните характеристики за субективното усещане за кариерен успех в зависимост от професионалната област на реализация на личността. Его-състоянията Възрастен и Естествено дете имат значим ефект за повишаване на субективното усещане за кариерен успех при инженери и архитекти, финансисти, специалисти от публичния сектори и творчески професии, докато его състоянието Обгрижващ Родител е значим предиктор на кариерния успех при специалистите по здравни грижи. Значима предиктивна роля за субективното усещане за кариерен успех в зависимост от професионалната област на реализация на личността има житейската позиция „Аз съм добър, другите - също“, което предполага, че способността за решаване на проблеми, асертивността и общителността способстват за постигане на по-високи равнища на удовлетвореност от кариерата.

Резултатите от емпиричното изследване на ролята на его състоянията и житейските позиции за професионалната реализация на личността могат да са отправна точка към прилагане на транзакционния анализ на целите на кариерното консултиране, за постигане на баланс кариера - личен живот и за подобряване на субективното благополучие и качеството на живот на личността. В монографията е направен опит да се приложи нов подход за изследване на личностните предиктори на професионалната реализация. От научно-приложна гледна точка получените резултати имат отношение към установяване на взаимовръзката лична-професионална зрялост и реализация, разкриват различните модели на взаимодействие между его състоянията и професионалния успех и могат да се използват не само в кариерното консултиране, но и в индивидуалното консултиране като цяло, доколкото удовлетвореността от работата и професионалната реализация са значим компонент от цялостната удовлетвореност, качеството на живота и субективното благополучие на личността.

4. Георги Петков. **Тройното взаимодействие**. Издателство на БАН "Проф. Марин Дринов", 2022, ISBN:978-619-245-206-3, 230

Книгата е върху статистическите методи в поведенческите и социални науки. Състои се от общо дванадесет глави, съставящи три части, и една уводна (нулева) глава. Първата част е посветена на четири понятия – средно, дисперсия, корелация и взаимодействие. Втората част е посветена на основните методи за проверка на хипотези. Последната, трета част, озаглавена „Границите на статистиката“, е по-философски ориентирана и очертава области на полемики и дискусии. Целта на този труд не е да бъде помагало за вземане на изпит по статистика, а да

бъде по-задълбочен подход към нея. Книгата е насочена към онези, които са усвоили базовото ниво и си задават допълнителни въпроси, желаят да разберат смисъла на методите, интересуват се откъде идва дадена формула и защо е такава. Макар че насочеността е към хора, които искат да разберат формулите и да работят с тях, формулите са представени с много обяснения и като част от текста.

- Запълва празнота в социалните науки по отношение на усъвършенстването на уменията по методология на експерименталните изследвания. Статистиката традиционно е от най-трудните, но и най-нужните области за качествени научни изследвания.
- Книгата е полезна не само за докторанти и учени от областта на социалните науки, но и за студенти от университетските програми по психология и социални науки. Представлява интерес и за по-широка общественост извън академичните среди.
- Изложените в книгата методи и принципи се използват не само в психологията, но и в много други социални науки, а също така в икономиката и медицината. Има допирни точки още и с информационните технологии. Засяга също и някои философски въпроси.
- Книгата не е типичен учебник по статистика, а е надграждане на известни методи с личен принос. Осветлява въпроси, които са се доказали като трудни за разбиране от изучаващите статистика. Предлага и критичен поглед върху някои от често използваните методи.

5. Цеков, Н. (2022). **Регионални профили на демографската промяна в България в началото на XXI век**. С., Изд. „Велес Консулт“, ISBN: 978-619-7462-26-5, 333 с.

Изследването е посветено на изучаване на факторите и последствията от демографската промяна в България през периода 2001-2020 г. по региони – области, общини и типове селища. Използваната методология за изграждане на профилите на пространственото въздействие на демографската промяна по територията на страната през изследвания период позволява да се съпоставят и свържат показателите за хода на обезлюдяването и свръхзастаряването на населението по общини с показателите за икономическото и човешкото развитие на тези териториални единици. По този начин има възможност да се очертаят на базата на обективни критерии групите от общини с негативни, стагниращи и позитивни тенденции в демографското си развитие и тяхното отражение върху формирането на регионалния човешки капитал. Приложното значение на изследването е, че получените резултати могат да послужат за усъвършенстване на държавните и общностните политики,

насочени към постигане на по-ефективно и по-равномерно в регионален аспект демографско и човешко развитие в България.

6. Томова, И, Стойчев, Л. **Тематичен доклад за положението на ромите. Основни показатели за социално приобщаване и основни права в България**. Национален статистически институт, 2022, ISBN 978-619-155-031-9, 112

В нея е представен анализ на положението на ромите в България през 2020 г., годината преди стартирането на новата Национална стратегия за равенство, включване и участие на ромите (2021–2030 г.). Анализът се основава на данни от представително изследване на българския Национален статистически институт, проведено между 19 май и 17 септември 2020 г., допълнено с информация от административни източници. Интервюирани са над 26 600 лица на възраст над 15 години и са събрани данни за 3600 деца на възраст до 14 години.

Представени са основните предизвикателства, пред които са изправени ромите в България: големи социално-икономически неравенства между ромите и останалото население на страната; неравенства на възможностите им да реализират потенциала си; дискриминация, тормоз и виктимизация;

Представени са водещи и вторични индикатори за мониторинг на напредъка по изпълнението на Национална стратегия за равенство, включване и участие на ромите (2021–2030 г.) съгласно изискванията на ЕК както и изходните резултати за състоянието на ромите в България от годината преди стартирането й по основните индикатори, въз основа на които ще се измерва напредъка на ромското включване до 2030 г.

Запазва се броят на научните **публикации в издания, индексирани в Web of Science (WoS), Scopus и ERIH+:** 21 за 2022 г., като се увеличава пропорцията на публикуваните в ERIH+ (10 през 2022 при 8 за 2021 г.) за сметка на публикуваните в Web of Science (WoS) и Scopus. Публикациите в Scopus и/или в WoS са, както следва:

На доц. д-р Елица Димитрова в съавторство с чуждестранни автори (2 посочени по-горе) и в съавтрорство с проф. д-р Татяна Коцева - Contested Parenthood: Attitudes Toward Voluntary Childlessness as a Life Strategy in Post-Socialist Bulgaria. Social Inclusion, Cogitatio, 2022, ISSN:2183–2803, DOI: https://doi.org/10.17645/si.v10i3.5065, 172-183. SJR (Scopus):0.469, JCR-IF (Web of Science):1.543, Q1, не оглавява ранглистата (Scopus).

На проф. д-р Антоанета Христова в съавторство с гл. ас. д-р Росица Рачева и психолог Борян Андреев: Occupational area, stress and coping strategies in the outbreak of Covid-19 Pandemic. Psychological thought, 15, 2, Sought-West University "Neofit Rilski", 2022,

ISSN:21937281, DOI: https://doi.org/10.37708/psyct.v15i2.661, 187-203. SJR (Scopus): 0.16; Q4 (Scopus).

На проф. д-р Ергюл Таир с гл.ас. д-р Елена Цанкова (Meta-accuracy on the Internet: Initial tests of underlying dimensions, contributing factors, and biases. Frontiers in Psychology, 13, 2022, ISSN:1664-1078, DOI:10.3389/fpsyg.2022.837931, SJR (Scopus):0.873 Q1) и с гл.ас. д-р Сезгин Бекир (Стил на взаимоотношение между ученици и учители в училищна среда. Философия, 2, 31, Национално издателство "Аз-буки", 2022, ISSN:ISSN 0861-6302 (Print); ISSN 1314-8559 (Online), DOI:https://doi.org/10.53656/phil2022-02-05, 159-172 Без JCR или SJR – индексиран в WoS или Scopus (Web of Science).

На доц. д-р Мария Трифонова - Quality of education and care in kindergartens and their readiness for inclusive education in Bulgaria. European Journal of Special Needs Education, Routledge Taylor & Francis Group, 2022, ISSN:08856257, 1469591X, DOI:https://doi.org/10.1080/2154896X.2022.2062905, SJR (Scopus):0.62 Q1, не оглавява ранглистата (Scopus).

На гл. ас. д-р Цветелина Панчелиева- The globalizability of temporal discounting. Nature Human Behaviour, 2022, ISSN:2397-3374, SJR (Scopus):3.43 Q1 - оглавява ранглистата.

Две на доц. д-р Венцислав Мучинов: The Immigration Policy of Bulgaria in the Period 1944-1989.. Bulgarian Historical Review, 1-2, 2022, ISSN:0204-8906 (Print); 2815-2905 (Electronic), 129-147. SJR (Scopus):0.1 Q4 (Scopus) и „Влияние на промените в административно-териториалното устройство на Османската империя върху развитието на градовете в българските земи през XIX в. (до 1878 г.). Епохи, 30, 1, Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий" – Велико Търново, 2022, ISSN:1310-2141 (Print); 2534-8418 (Online), DOI:10.54664/PJCB9715, 34-48: Без JCR или SJR – индексиран в WoS

На проф. д.и.н. Щелиян Щерионов - Демография на България през Средновековието. сп. Епохи, 1, 2022, ISSN:2534-8418, 9-33 Без JCR или SJR – индексиран в WoS.

Сред публикациите 28 все още не са в издания, неиндексирани в WoS, Scopus, ERIH+ или други профилирани бази от данни, тематични сборници, вкл. сборници от международни и национални научни форуми. Публикациите, отразени в профилирани бази от данни (извън WoS, Scopus и ERIH+), са 4, като всичките са публикувани в реферираното в CEEOL (Central and Eastern European Online Library), съответни в сп. „Население“, „Социологически проблеми“ и сп. „Недвижими имоти&/Бизнес“. **Все още има място за повишаване на публикационната дейност на ИИНЧ общо и в индексирани издания**.

Информация за научните списания, издавани от ИИНЧ:

ИИНЧ издава три научни рецензирани списания - сп. Psychological Research (in the Balkans) на департамент Психология, с гл. редактор проф. д-р Антоанета Христова, сп. „Население" на департамент Демография с гл. редактор проф. д-р Кремена Борисова-Маринова и научната поредица „СБОРНИК ДОКЛАДИ на Националната школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки" с главен редактор проф. д-р Катя Стойчева. Академичните списания са свързани с основните направления на научната дейност в Института - психология и демография. В тях се публикуват статии и студии на учените от двата департамента, отразяващи провежданите изследвания, както и изследвания на колеги от България и чужбина.

В края на 2021 г. Редакционният съвет на сп. „Психологични изследвания" реши изцяло да промени неговата концепция и политика. От 2022 г. изданието се публикува и електронно, и печатно (в малък тираж), само с английското си заглавие под името Psychological Research (in the Balkans). Новата цел на обновеното и вече безплатно онлайн рецензирано списание, е да надхвърли първоначалния си регионален фокус и да публикува висококачествени статии на английски език, които разглеждат проблеми, предизвикващи научната психологическа общност основно на Балканите, но и в Европа и по света. Традиционният модел на публикуване беше заменен с новия модел на отворен достъп (OA) и PsyRB вече е лицензирано електронно научно издание в Creative Commons Attribution 4.0 (CCBY). През 2022 г. сп. Psychological Research (in the Balkans) издаде 3 броя книжки от Том 25 на изданието с общ обем от 278 стр. Отпечатаните статии и студии са 20, от които 18 на английски език и 2 на български език. От публикувалите общо 34 автори - външни са 14 (от тях 2 от чужбина) и 10 от ИИНЧ. От 2022 г. всяка статия в изданието притежава Идентификатор за цифров обекти (Digital Object Identifier – DOI). Издаването на трите книжки стана възможно, благодарение на финансирането от спечеления в края на 2021 г. Конкурс „Българска научна периодика – 2022". В края на 2022 г. списанието отново спечели Конкурс „Българска научна периодика – 2023" към ФНИ, което ще подкрепи финансирането на PsyRB през 2023 г. Изданието е включено в CEEOL и ERIH+.

И през 2022 г. сп. „Население" продължи да следва мисията и целите си. Освен като печатно издание списанието разполага и с електронна версия, която през 2023 г. предстои да бъде обновена в издание OA. През изминалата 2022 г. бяха отпечатани две редовни книжки от Том 40 на изданието с общ обем от 290 стр. Отпечатани са 12 статии, от които 10 на английски език и 2 на български език. От публикувалите общо 13 автори 9 са външни и 4 от ИИНЧ. В

края на 2021 г. сп. „Население” спечели Конкурс „Българска научна периодика – 2022“, с която през изминалата година финансира издаването на 2-те книжки. В края на 2022 г. списанието отново спечели Конкурс „Българска научна периодика – 2023“ към ФНИ, което ще подкрепи финансирането на сп. „Население“ през 2023 г. Изданието е включено в CEEOL.

През 2022 г. беше проведена XIII Национална школа за докторанти и млади изследователи "Пътища към устойчивото развитие: подходи и приноси на социалните науки". Рецензираните статии от изнесените доклади, ще бъдат включени в Том 3 за 2022 г. от научната поредица „СБОРНИК ДОКЛАДИ на Националната школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки“ Изданието е включено в Портала за научни онлайн ресурси със свободен достъп ROAD (https: //road.issn.org/) и е регистрирано в НАЦИД.

Информация за дейността на библиотеката при ИИНЧ:

През 2022 г. фондът на библиотеката достигна общо 6742 тома (Библиотека по „Демография“ – 4262 т.; Библиотека по „Психология“ – 2480 т.).

По вид: книги – 3598 т.; периодични издания: списания и поредици – 3094 т., поредици на електронен носител – 50 т. По език: на български език – 2986 т.; на чужди езици – 3756 т.

През 2022 г. са постъпили 131 библиотечни документа на стойност – 1842.17 лв.

9. ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИЯ СЪВЕТ НА ЗВЕНОТО

Информацията за Научния съвет на ИИНЧ е представена в Приложение 3.

10. КОПИЕ ОТ ПРАВИЛНИКА ЗА РАБОТА В ЗВЕНОТО

Правилник за устройството, вътрешния трудов ред и дейността на Института за изследване на населението и човека, приет от Общото събрание на учените на 21.07.2022 г., е качен и достъпен на сайта на Института: https://www.iphs.eu/n/images/normative-docs/Pravilnik_IPHS_09.11.2022.pdf

11. СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ОТЧЕТА И ПРИЛОЖЕНИЯТА КЪМ НЕГО СЪКРАЩЕНИЯ

БАН – Българска академия на науките

ВУ – висше училище

ИЕФЕМ – Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей

ИИНЧ – Институт за изследване на населението и човека

ИФС – Институт по философия и социология

МОН – Министерство на образованието и науката

МТСП – Министерство на труда и социалната политика

НАЦИД – Национален център за информация и документация

НПО – Неправителствена организация

НСИ – Национален статистически институт

ОС на БАН – Общо събрание на Българската академия на науките

СЦ – Специфична цел

ФНИ – Фонд „Научни изследвания“

ЦО при БАН - Центъра за обучение при Българска академия на науките

CEEOL – Central and Eastern European Online Library

WoS – Web of Science

ИЗВОДИ:

Представеният отчетен доклад за дейността на ИИНЧ през 2022 г. позволява да се направят следните изводи:

Представеният отчетен доклад за дейността на ИИНЧ през 2022 г. позволява да се направят следните изводи:

1. През отчетния период ИИНЧ успешно изпълнява своята мисия и научни приоритети. Учените работят по стойностни научни и научно-приложни проекти в областта на демографското и личностно развитие, които допринасят за разработването и прилагането на политики от публичните институции в България.

2. Научните приоритети на ИИНЧ са съобразени с визията на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017–2030. Дейностите на ръководството и на учените съдействат за постигането на общата цел на Стратегията и на 5 от специфичните ѝ цели. Това се случва, въпреки множеството предизвикателства, с които се сблъсква Института, като недостатъчен интерес към научните области сред младите хора и трудностите по привличането им за научна кариера, както и все още относително ниското заплащане на труда на учените. Остава необходимо по-активното включване на докторанти в проекти на Института.

3. По отношение на публикационната активност на учените от ИИНЧ през 2022 г. все още има място за повишаване на публикационната дейност на ИИНЧ общо и в индексирани издания, въпреки че има увеличение на издадените монографии.

4. Регистрираме положително развитие в посока увеличаване на международното сътрудничество и участието в международни проекти на Института. Това е похвално като се имат пред вид трудностите заради малкия финансов капацитет на Института да участва в мащабни международни проекти със собствено съфинансиране или да отделя средства по проекти, при които има известен лаг между изпълнението/приключването на проекта и траншовете от страна на финансиращия орган. Може би е добра идея да има се помисли за резерв от средства на разположение на Институтите, с който да се покриват временно разходите по проекти до момента на получаването на траншовете, след което да бъдат възстановявани.

София,
26.01.2022 г.

Научен секретар:
доц. д-р Стоянка Черкезова